

חזרה לנקודת ההתחלה? קריסתו של תהליך השלום עם הכורדים בטורקיה

גליה לינדנשטראוס¹

השאלה הכורדית מהווה את אחת מבעיות היסוד של הרפובליקה הטורקית. מאז 2008, וביתר שאת מאז שלהי 2012, התקיים בטורקיה תהליך שלום בין הממשלה לבין המיעוט הכורדי. ביולי 2015 קרס תהליך השלום ומאז התחדשה הלוחמה בין הצדדים, בעיקר בחלקים הדרום-מזרחיים של המדינה. אמנם, גם בעבר היו נקודות שפל במהלך המשאומתן בין הממשלה לבין המיעוט הכורדי, אך נראה שהפעם הגיעו היחסים לכדי שבר. המאמר ינתח את הגורמים שהובילו לקריסתו של תהליך השלום ויסביר את ההשלכות האסטרטגיות ברמה האזורית, ובפרט – כיצד תורמת קריסת תהליך השלום לחשדנות הטורקית ביחס לתמיכה המערבית בכורדים הסורים, במסגרת המאבק של הקואליציה הבינלאומית ב'מדינה האסלאמית'.

מלות מפתח: כורדים, טורקיה, תהליך שלום, סוריה, עיראק

מבוא

במאבק האלים בין השלטון המרכזי בטורקיה לבין 'מפלגת הפועלים הכורדית' – פ.ק.ק. – נהרגו מאז שנות השמונים של המאה הקודמת כ-40,000 איש. הסוגיה הכורדית מהווה את אחת מבעיות היסוד שהרפובליקה הטורקית מתמודדת עימן, אם לא החשובה שבהן. אמנם, גם בתקופת כהונתו של הנשיא טורגוט אוזאל, בתחילת שנות התשעים של המאה הקודמת, נעשו מאמצים רציניים לקדם פתרונות, אולם 'מפלגת הצדק והפיתוח' התקדמה מאז עלייתה לשלטון ב-2002 במידה הרבה ביותר בנושא ההתמודדות עם הנושא הכורדי, בהשוואה לממשלות קודמות. מאז

ד"ר גליה לינדנשטראוס היא עמיתת מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי

2008, וביתר שאת מאז שלהי 2012, התקיים בטורקיה תהליך שלום בין הממשלה לבין המיעוט הכורדי. ביולי 2015 קרס תהליך השלום ומאז התחדשה הלוחמה בין הצדדים, בעיקר בחלקים הדרום-מזרחיים של המדינה. בהשוואה לעבר, ארגון פ.ק.ק שם כיום דגש רב יותר על לוחמה בשטח עירוני. לפיכך הגיב הצבא הטורקי להתחדשות הלוחמה, בין השאר, בהטלת עוצר ממושך על מספר שכונות ועיירות שבהן קיים רוב כורדי – דבר המשבש לחלוטין את שגרת החיים של האוכלוסייה. גם בעבר היו מקרים שבהם הסתיים תהליך המשא-ומתן עם הכורדים בלא כלום ובחידוש הלוחמה, אולם נראה שההסלמה הפעם חמורה יותר. התבטאויות כגון זו של נשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, שלפיהן מטרתה של טורקיה היא "למחוק" את החמושים הכורדים,² מעלות חששות מכך שיהיה קושי אמיתי בטווח הקרוב לחדש את התהליך. המאמר ינתח את הגורמים שהובילו לקריסתו של תהליך השלום וייתחם לארבע נקודות עיקריות: שיקולים פוליטיים של ארדואן ו'מפלגת הצדק והפיתוח', פיצולים בקרב המיעוט הכורדי בתוך טורקיה, התפתחויות אזוריות ומשגים בתהליך המשא-ומתן. בסיכום יידונו המשמעויות האסטרטגיות האזוריות של כישלון התהליך, ובפרט – כיצד מגביר הדבר את החשדנות הטורקית ביחס להתחזקות הכורדים בסוריה ולתמיכה המערבית בהם, וזאת כחלק מהמאבק של הקואליציה הבינלאומית ב'מדינה האסלאמית'.

רקע

במאי 2009 הכריז נשיא טורקיה באותה עת, עבדוללה גול, כי "דברים טובים עומדים לקרות"³ ביחס לכורדים. אז החל תהליך שזכה לכינוי "היוזמה הדמוקרטית", ובמסגרתו נהגו מספר הקלות ורפורמות ביחס למיעוט הכורדי כגון ערוץ טלוויזיה ששידר ברציפות בשפה הכורדית, וכן ניתנה הרשאה לפתיחת קורסים ללימוד השפה והתרבות הכורדית באוניברסיטאות.⁴ בספטמבר 2011 הודלפו הקלטות של שיחות חשאיות שהתקיימו מאז 2008 בין ראשי שירות המודיעין הטורקי לבין גורמים רמי-דרג בארגון פ.ק.ק, אשר כונו "תהליך אוסלו", שהתקיים בסיוען של נורווגיה ובריטניה. ארדואן האשים את פ.ק.ק בהדלפת הקלטות.⁵ בעקבות הדלפת קיומן של השיחות החשאיות הוחלט על קיומו של תהליך שלום גלוי שזכה לכינוי "תהליך אימרלי", על שם האי שבו כלוא בבידוד מנהיג פ.ק.ק, עבדוללה אוג'לאן. "תהליך אימרלי" הגיע להישגים כאשר במאוס 2013 הודיע ארגון פ.ק.ק על הפסקת אש חד-צדדית, ובמאי 2013 אף החל בהסגת כוחותיו מטורקיה לצפון-עיראק. בספטמבר 2013, לנוכח מה שנתפס כאי-התקדמות מספקת של הממשלה לגבי הרפורמות הדרושות, החליט פ.ק.ק להשהות את נסיגות הכוחות.⁶ ביולי 2015, בעקבות פיגוע של 'המדינה האסלאמית' נגד משלחת סיוע שהתארגנה בעיירת הגבול הטורקית סורוץ' על מנת לסייע לכורדים בסוריה, הפסקת האש קרסה –

זאת בשל הערכתם של הכורדים כי מתקיים שיתוף פעולה בין גורמים ממשלתיים לבין ארגון 'המדינה האסלאמית', המופנה נגדם.

שיקולים פוליטיים של ארדואן ו'מפלגת הצדק והפיתוח'

ניתן היה לראות עלייה ברטוריקה הלאומנית של 'מפלגת הצדק והפיתוח' ושל ארדואן, בעיקר לקראת סבבי בחירות בטורקיה, על מנת למשוך למפלגה מצביעים של 'מפלגת התנועה הלאומית' (MHP). מעבר לרצון לזכות בבחירות, שאיפתו של ארדואן להפוך את המשטר בטורקיה מפרלמנטרי לנשיאותי מצריכה השגת רוב מספיק בפרלמנט להעברת השינויים הדרושים בחוקה הטורקית (כדי לשנות את החוקה ישירות על ידי הפרלמנט נדרשים כשני שלישים מהקולות [367 מתוך 550], ועל מנת להעביר את הסעיפים הדורשים שינוי באמצעות משאל עם נדרשים כשלוש חמישיות מהקולות [330 מתוך 550]). לאור העובדה שגם הכורדים דורשים שינויים נרחבים בחוקה הנוכחית, אשר נוסחה בעקבות ההפיכה הצבאית של 1980, ארדואן העריך שניתן יהיה לרתום אותם לצורך העברת השינויים שהוא מעוניין בהם. ניתן היה לראות לקראת הבחירות הפרלמנטריות של 2011 ו-2015, וכך גם לקראת הבחירות הנשיאותיות של 2014, את מאמציו של ארדואן – מצד אחד למשוך אל 'מפלגת הצדק והפיתוח' ואליו את המצביעים הכורדים האדוקים, ומצד שני – את המצביעים הלאומניים. שיקולי בחירות אלה והניסיון למשוך מצביעים עם אג'נדות מנוגדות הובילו לחוסר עקביות במדיניות ביחס לכורדים ולחזרות לאחר בתהליך המשאומתן, לאחר שכבר הושגה התקדמות.

לאחר שהיושב־ראש המשותף של המפלגה הפרו־כורדית – 'מפלגת העמים הדמוקרטית' (HDP) – סלהאטין דמירטאש, הצהיר בצורה מפורשת במארס 2015 ביחס לארדואן ש"לא נהפוך אותך לנשיא כל יכול" – חלה תפנית משמעותית בעמדתו של ארדואן בנוגע לתהליך השלום.⁷ בעקבות זאת, אמר ארדואן במארס 2015 שאין בטורקיה "בעיה כורדית", וזאת בניגוד בולט לנאומו באוגוסט 2005 בדיארבקר, בירת המחוזות הכורדיים, כאשר אמר "הבעיה הכורדית היא הבעיה שלי. היא תיפתר עם העמקת הדמוקרטיה".⁸

פיצולים בתוך המיעוט הכורדי בטורקיה

במסגרת "תהליך אימרלי" ניהלה הממשלה הטורקית משאומתן ישיר עם מנהיג מפלגת פ.ק.ק, אוג'לאן. אמנם, מעמדו של אוג'לאן עדיין חזק ורבים טוענים שרוב הכורדים יעשו כדבריו בכל תחום, אולם שנות המאסר הממושכות (מאז 1999, רובן בבידוד מוחלט מהעולם החיצון) פגעו ביכולותיו הפוליטיות. על מנת לנסות לשמר את מעמדו, למצוא חן בעיני תומכי הקו הניצי בפ.ק.ק ולהתמודד עם העלייה בכוחם של בכירים בארגון המוצאים מחסה בהרי קנדיל בצפון־עיראק, משמיע

אוג'לאן מעת לעת התבטאויות חריפות, או דברים שניתן לפרש בכמה אופנים.⁹ מוקדי הכוח השונים בקרב ארגון פ.ק.ק מביאים גם להתלבטות בצד הטורקי – האם משא־ומתן עם אוג'לאן אכן יכול להביא לתוצאה של יציאת כל הכוחות החמושים של הארגון משטח טורקיה.

מבחינת הממשלה וחלק ניכר מהציבור הטורקי, הקשר בין פ.ק.ק לבין 'מפלגת העמים הדמוקרטית' נתפס כחזק, והמפלגה היא למעשה הזרוע הפוליטית של הארגון (כפי שהייתה התפיסה ביחס לכל המפלגות הכורדיות הקודמות שנסגרו בהוראת בית המשפט החוקתי בטורקיה)¹⁰, אולם קיימים גם מתחים בין הארגון למפלגה. ההתחזקות של 'מפלגת העמים הדמוקרטית' עוררה חששות בקרב אנשי פ.ק.ק מכך שהארגון נחלש.¹¹ הדאגה בארגון נבעה במיוחד מההישג חסר־התקדים של המפלגה שעברה את אחוז החסימה בבחירות שהתקיימו ביוני 2015, גם מבלי שהייתה רפורמה ביחס לאחוז החסימה הגבוה בטורקיה,¹² ובפרט עקב התחזקותו של דמירטאש.¹³ ההתחזקות אף היוותה מקור איום מבחינת הפחתת הסיכויים לכך שבכירי הארגון המוצאים מחסה בהרי קנדיל יוכלו לתרגם, בסופו של דבר, את מאבקם ארוך־השנים למעמד פוליטי בתוך טורקיה. מבחינה זו, המנהיגות בהרי קנדיל החליטה לחדש את הלוחמה כדי להבהיר מי הוא עדיין מקור הכוח והסמכות עבור הכורדים בטורקיה.

הממשלה הטורקית גם שקלה מעת לעת את הרעיון, שלפיו היא תוכל לתרגם את היחסים הטובים שהתפתחו עם הממשל האזורי הכורדי בצפון־עיראק ואת התלות של הממשל האזורי הכורדי בטורקיה לצורך יצוא אנרגיה לחיזוק גורמים המתנגדים לפ.ק.ק בתוך טורקיה. היו אף תקוות לכך שנשיא הממשל האזורי הכורדי, מסעוד ברזאני, יצליח להקים בטורקיה מפלגה כורדית חדשה בעלת זהות מתונה ומסורתית, וזאת בניגוד לקו החילוני והלאומני של

התחזקותם של הכורדים ברמה האזורית, ובפרט התחזקותם של הכורדים בסוריה, נתפסו כאיום על המדיניות הטורקית ביחס למשא־ומתן עם הכורדים בתוך טורקיה

פ.ק.ק. בכך ביקשה הממשלה הטורקית לנצל את המאבק בין פ.ק.ק לבין 'המפלגה הדמוקרטית של כורדיסטן' (KDP) בהנהגת ברזאני סביב השאלה – מי מהם הוא הגורם המוביל את הפאן־כורדיות באזור.¹⁴

התפתחויות אזוריות

תהליך התחזקותם של הכורדים ברמה האזורית, ובפרט התחזקותם של הכורדים בסוריה, נתפסו כאיום על המדיניות הטורקית ביחס למשא־ומתן עם הכורדים בתוך טורקיה. הטורקים חוששים מאיחוד בין הקנטונים הכורדיים בצפון־סוריה לבין האוטונומיה הכורדית בצפון־עיראק, ומכך שתינתן רוח גבית לכוונות ההפרדות של הכורדים בתוך טורקיה. התמיכה המערבית בכורדים בסוריה מתפרשת גם

בהקשר של הכוונות האימפריאליסטיות הישנות של מעצמות המערב להחליש את טורקיה, ולנגוס בטריטוריה שלה. על פי פרשנות פרו־ממשלתית נטען שמטרת המערב היא להשתלט על שדות הנפט בסוריה, ולספק להם מוצא לים התיכון באמצעות חיבור גיאוגרפי בין הקנטונים הכורדיים בצפון־סוריה.¹⁵ מעבר לכך, ההצלחות הכורדיות בקרבות בכובאני ובתל אביד, ובפרט היותו של הקרב על כובאני מעין "קרב סטלינגרד כורדי",¹⁶ תרמו לתחושת אחדות רבה יותר בקרב הכורדים המפוזרים במדינות השונות, ובמיוחד להזדהות בין הכורדים בטורקיה לכורדים בסוריה. מעבר לכך, הכוח הכורדי החזק והדומיננטי בסוריה התגלה כ'יחידות להגנת העם' (YPG) – הזרוע הצבאית של 'מפלגת האיחוד הדמוקרטי' (PYD), שהיא שלוחה של פ.ק.ק. המחשבה הראשונית של טורקיה כי תוכל לגייס את ברזאני ואת הממשל האזורי הכורדי על מנת להפחית מההשפעה של פ.ק.ק. על הכורדים בסוריה התבררה כמוטעית, והדבר עודד עוד יותר את הטורקים להתבצר בהתנגדותם למעמד האוטונומי של הכורדים הסורים.

חוסר הנכונות הטורקית בתחילה לסייע לכורדים הסורים בקרב על כובאני התפרש על ידי הכורדים בטורקיה כביטוי לחוסר הכנות של הממשלה בדיונים עם הכורדים הטורקים. הכורדים אף איימו שאם כובאני תיפול – יהיה זה סופן של שיחות השלום.¹⁷ מנגד, כאשר אפשרה טורקיה העברת תמיכה מצפון־עיראק דרך שטח טורקיה לכורדים הסורים הריעו המונים לכוחות,¹⁸ והדבר עורר חשדנות טורקית מכך שהמטרה הסופית של הכורדים היא בכל זאת היפרדות מטורקיה, ואיחוד של כל החלקים הכורדיים. גם העובדה שבמסגרת גלי הפליטים הגדולים שהגיעו לטורקיה בעקבות מלחמת האזרחים בסוריה ישנם מאות אלפי פליטים ממוצא כורדי – החמירה את מורכבות הבעיה הכורדית בטורקיה. בנוסף לכך, היחלשות סוריה ועיראק והסיכויים הגוברים לכך שמדינות אלו לא ימשיכו להתקיים באופן שבו התקיימו עד היום הופכים את הדרישה של טורקיה לכך שחמושי פ.ק.ק. יעזבו את שטחה לבעייתית, כיוון שמתמעטים הגורמים שיוכלו לרסן אותם במדינות השכנות.

משגים בתהליך המשא־ומתן

הצד של הממשלה בחר לנהל את תהליך המשא־ומתן בלי מפת דרכים ובלי לוחות זמנים ברורים. התהליך היה גמיש מאוד, כאשר קיום המשא־ומתן היה יותר על מנת למנוע את ההתפרצות המחודשת של האלימות מאשר לשם השגת הסכם ופתרון ארוך־טווח.¹⁹ גם הכורדים לא הציגו חזון מוגדר היטב ביחס לדרישות שלהם בסיום המשא־ומתן, אם כי ברור היה שהם נסוגו מדרישה לעצמאות ומעוניינים בהסדרים עם אלמנט פדרטיבי. במיוחד התעוררו שאלות לגבי מושגים עמומים שהציגו הכורדים כגון "אוטונומיה דמוקרטית". חוסר הנכונות של הממשלה לדון ברצינות

בפתרונות פדרטיביים נובע גם מאופי הממשל הריכוזי בטורקיה, ומהקושי לשנות תרבות שלטונית זו.²⁰ הממשלה אף לא הייתה נכונה להיענות לדרישה הכורדית של הכנסת צד שלישי משמעותי לדיונים או לתיעוד שלהם – דבר שהעיד בעיני הכורדים על חוסר רצינות.

למרות ההתקדמות בדיונים, התפיסה הטורקית שלפיה פ.ק.ק. לא יכול להפוך את עורו והתפיסה הכורדית שהטורקים לא באמת מקבלים אותם כמיעוט לאומי – נותרו בעינן. כך למשל, התרחשות במעבר הגבול הבור באוקטובר 2009, שבמסגרתה חזרה של פעילי פ.ק.ק. לא חמושים מעיראק, בפעם הראשונה במסגרת הסכם עם הממשלה הטורקית, הפכה בעיני הממשלה למפגן ניצחון של פ.ק.ק. – הייתה בין הגורמים המרכזיים שהובילו לסופה של "היוזמה הדמוקרטית". הממשלה מצידה נתפסה כבלתי־כנה בכוונותיה כאשר נמשכו המעצרים של חברי פרלמנט כורדים. מעבר לכך, אירועים אלימים שיזם פ.ק.ק. פורשו כהסלמה שמטרתה לפורר את התהליך, כאשר ייתכן כי היו רק אמצעי להפעלת לחץ על הממשלה להתקדם בתהליך המשא־ומתן.²¹

בשנים האחרונות היו אמנם מאות הרוגים בכל שנה בעקבות הסכסוך, אך האלימות פחתה באופן משמעותי מזו שהייתה בשנות התשעים של המאה הקודמת, ושני הצדדים התרחקו למעשה ממצב של "מבוי סתום כואב באופן הדדי".²² מפלגת פ.ק.ק. אמנם אינה חזקה מספיק כדי לגרום נזקים משמעותיים לצבא הטורקי, אך היא חזקה דיה להמשיך את המאבק כבר יותר משלושה עשורים. למען תהליך השלום נראה שהממשלה הטורקית אף הורתה להפחית באופן משמעותי את האכיפה בדרום־מזרח המדינה, והביאה למעשה להתחזקות נוספת של פ.ק.ק. באזורים אלה,²³ שייתכן כי תרמה לביטחונן העצמי של הארגון.

נראה כי הייתה גם בעייתיות בתפיסה שכחלק מתהליך השלום – לוחמי פ.ק.ק. יישארו חמושים ויעזבו לצפון־עיראק, במקום שיתפרקו מנשקם ויהפכו לחלק מהמשחק הפוליטי בתוך טורקיה. תפיסה זו תרמה למעשה להבטחת שמירה על אחד מבסיסי הכוח של פ.ק.ק., ואף לחיזוק הגורמים הניציים יותר בארגון. לנוכח העובדה שכבר כך הסוגיה הכורדית חוצה גבולות, נראה שהגברת הנוכחות של פ.ק.ק. בהרי קנדיל – במקום לפתור את הבעיה, רק מחמירה אותה.

הראייה הדתית המאחדת של 'מפלגת הצדק והפיתוח' הטורקית תרמה אמנם ליכולתה לנפץ חלק מהנושאים שהיו בגדר טאבו סביב הבעיה הכורדית, אך המפלגה הגזימה ביכולתה לרתום את הנושא הדתי על מנת להתגבר על הדרישות הלאומיות של הכורדים. ראשי המפלגה האמינו כי ככל שיתרחקו מהמסורת הכמאליסטית החילונית, כך ירגישו הכורדים, שהם ברובם סונים, "בבית".²⁴ למרות זאת, ואף ש'מפלגת הצדק והפיתוח' זכתה לתמיכה לא מבוטלת של מצביעים כורדים

אדוקים בסבבי בחירות שונים, הרי הדרישה הכורדית להכרה בהם כמיעוט לאומי לא השתנתה.

אחת הטעויות של הממשלה הייתה גם בכך שלא ניסתה לגייס את מפלגות האופוזיציה לטובת תהליך המשא-ומתן, ובמיוחד את 'מפלגת העם הרפובליקנית' (CHP), אשר הציגה בשנות התשעים של המאה הקודמת רעיונות דומים לאלה שהציגה בשנות האלפיים 'מפלגת הצדק והפיתוח', ואף נועזים יותר.²⁵ המחשבה הייתה שהאופוזיציה תתמוך בסופו של דבר בהתקדמות במשא-ומתן עם הכורדים, אך בפועל הביקורת של האופוזיציה דווקא משכה את ארדואן לכיוונים לאומניים יותר. מעבר לכך, הייתה פרסוניפיקציה של התהליך והוא נתפס כתהליך שארדואן מוביל, ולכן מתנגדיו של המנהיג התקשו לתמוך בו, גם אם תמכו באופן עקרוני בחלק מהצעות הממשלה. הקיטוב במערכת הפוליטית הטורקית הביא לכך שבמאזן העדין בין אלה התומכים בהפעלת גישה נוקשה ביחס לסוגיה הכורדית בטורקיה לבין אלה התומכים בפתרון פוליטי וגישה ליברלית יותר – ידם של התומכים בגישה נוקשה הייתה על העליונה, בסופו של דבר.

סיכום

תהליך השלום בטורקיה מדגים היטב את חלק מהקשיים שבהם נתקלים גורמים המבקשים לקדם משא-ומתן ביחס לסכסוך פנים-מדינתי, שיש לו גם ממדים טרנס-לאומיים. כך, התפתחויות אסטרטגיות ברמה האזורית בעלות משמעויות סותרות, לעתים, וריבוי הקולות שיש להתחשב בהם מקשים על השגת פתרון. מנגד, אם נוטים לנסות לנהל את המשא-ומתן עם גורם אחד, הרי שאם לא מוקדשת תשומת

לב מספקת לקולות אחרים, הדבר עלול להיות בעוכריו של התהליך לטווח הארוך. שני גורמים בולטים במיוחד ביחס להסבר בדבר קריסת התהליך. האחד, האכזבה של ארדואן מכך שלא ניתן היה לרתום את הכורדים לטובת השינוי במבנה המערכת השלטונית הטורקית משיטה פרלמנטרית לשיטה נשיאותית – ארדואן היה משוכנע שדווקא בגלל הדרישות הכורדיות לשינויים בחוקה הטורקית, הוא יוכל לרתום אותם לשינוי גם של השיטה הפוליטית. השני, ההתפתחויות בסוריה, אשר הובילו להתחזקות של הכורדים הסורים, הגבירו עוד יותר את החשדנות בין הממשלה לבין המיעוט הכורדי בתוך טורקיה.

לצד הקשיים במשא-ומתן והעובדה שהוא לא הסתיים בתוצאה חיובית, יש לציין שעניינים רבים שהיו בגדר טאבו נשברו במהלך הדיונים, ונטען ש"ארדואן עשה הרבה יותר לפתרון הבעיה הכורדית מכל קודמיו יחד

לצד הקשיים במשא-ומתן והעובדה שהוא לא הסתיים בתוצאה חיובית, יש לציין שעניינים רבים שהיו בגדר טאבו נשברו במהלך הדיונים, ונטען ש"ארדואן עשה הרבה יותר לפתרון הבעיה הכורדית מכל קודמיו יחד".²⁶ מבחינה זו, האכזבה

מקריסת התהליך גדולה גם מכיוון שרבים בקרב הציבור הטורקי והכורדי האמינו שאם יש מישהו שיוכל לקדם את פתרון הנושא, הרי זה ארדואן. יחד עם זאת, יש לקוות כי את ההתקדמות שאכן הושגה במהלך המשא-ומתן יוכלו הצדדים לתרגם לנקודת פתיחה גמישה יותר במשא-ומתן עתידי.

לקריסת תהליך השלום עם הכורדים מספר משמעויות אסטרטגיות. היא מקשה על אלה המנסים לרתום את טורקיה להיות שותפה מלאה במאמצים לפעול נגד 'המדינה האסלאמית'. זאת, לא רק משום שהטורקים מתנגדים לחימוש מצד המערב של הכורדים הסורים במאבקם נגד 'המדינה האסלאמית', אלא גם משום שהטורקים עסוקים בלוחמה בשתי חזיתות. ייתכן גם שחוסר הנכונות הטורקית להתייחס לכורדים בסוריה באופן שונה מאשר אל הכורדים בטורקיה מקשה על 'מפלגת האיחוד הדמוקרטי' לגבש זהות עצמאית יותר ולהתנתק מארגון פ.ק.ק באופן חלקי לפחות. נוסף לכך, קריסת תהליך השלום משפיעה גם על המדיניות הטורקית ביחס לצפון-עיראק, ומביאה לפעולות שנויות במחלוקת מבחינה בינלאומית ומבחינת הממשלה המרכזית בעיראק, כגון הפצצות בצפון-עיראק והכנסת כוחות צבא טורקיים לעיראק. כמו כן, קריסת תהליך השלום והתחדשות הלוחמה עם הכורדים מקשה על טורקיה לעמוד בסטנדרטים האירופיים ביחס לזכויות אדם, ובכך מפחיתה עוד יותר את סיכויי הקבלה שלה לאיחוד האירופי (שכבר כך היו נמוכים).

בהקשר הישראלי, טורקיה נעזרה בעבר בטכנולוגיה צבאית ישראלית במסגרת המאבק בכורדים. כחלק מההסבר להתרככות בעמדה הטורקית ביחס לישראל מאז הבחירות בנובמבר 2015 ציינו פרשנים את העניין הטורקי המחודש בטכנולוגיה ישראלית, ובמיוחד בנושא כלי-טיס בלתי-מאוישים.²⁷ יחד עם זאת, לנוכח החשדנות הרבה השוררת עדיין בין המדינות ושיתוף הפעולה בין טורקיה לחמאס, ישראל תתקשה למכור לטורקיה מערכות אלו. גם החשיבות שטורקיה מייחסת כיום לדרישה לשיתוף ידע על מנת לבנות מערכות אלו באופן עצמאי בעתיד, ולא להסתפק ב"רכישה מהמדף" – תקשה על טורקיה ועל ישראל לחתום על עסקאות מסוג זה.

הערות

- 1 המחברת מבקשת להודות לגב' דינה פיל על עזרתה באיסוף החומר.
- 2 Seyhmus Cakan, "Erdogan Says Turkey to annihilate Kurdish Militants, 25 Killed," Reuters, December 17, 2015.
- 3 Mumtazer Turkone, "Good Things are Going to Happen," *Today's Zaman*, May 16, 2009.
- 4 Duygu Atlas, "Language and Kurdish National Identity in Turkey," in *Kurdish Awakening: Nation Building in a Fragmented Homeland*, ed. Ofra Bengio (Austin: University of Texas, 2014), p. 165.

- David L. Philips, *The Kurdish Spring: A New Map of the Middle East* (New Brunswick: Transaction Publishers, 2015) (e-book edition) 5
- ממאי עד ספטמבר 2013 נסוגו כ־500 אנשי פ.ק.ק. מטורקיה, המהווים, ככל הנראה, כ־20 אחוזים מהכוחות המזוינים של הארגון. Michael M. Gunter, "The Turkish-Kurdish Peace Process Stalled in Neutral," *Insight Turkey* 16, no. 1 (2014) p. 20. 6
- "We Will Not Make You the President, HDP Co-Chair Tells Erdogan," *Hurriyet Daily News*, March 17, 2015. 7
- M. Hakan Yavuz, *Secularism and Muslim Democracy in Turkey* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), p. 189. 8
- Cengiz Candar, *'Leaving the Mountain': How may the PKK Lay Down Arms? Freeing the Kurdish Question from Violence* (Istanbul: Turkish Economic and Social Studies Foundation, 2012), pp. 38-9. 9
- Hay Eytan Cohen Yanarocak, "A Tale of Political Consciousness: The Rise of a Nonviolent Kurdish Political Movement in Turkey," in *Kurdish Awakening: Nation Building in a Fragmented Homeland*, ed. Ofra Bengio (Austin: University of Texas, 2014), p. 151. 10
- "A Sisyphean Task? Resuming Turkey-PKK Peace Talks," *International Crisis Group Europe Briefing*, no. 77, (December 17, 2015) pp. 9-10. 11
- כבר שנים רבות מעלים הכורדים את הדרישה להורדת אחוז החסימה, ומפלגת העמים הדמוקרטית' אף העלתה את הדרישה לביטולו כליל. "Pro-Kurdish HDP Proposes Abolishment of Election Threshold," *Today's Zaman*, July 15, 2015. 12
- Lucy Kafanov, "End of Turkey-PKK Ceasefire Puts HDP in a Tough Spot," *Al-Jazeera*, August 10, 2015. 13
- Gunter, "The Turkish-Kurdish Peace Process," pp. 23-4. 14
- Henri J. Barkey, "On the KRG, the Turkish-Kurdish Peace Process and the Future of the Kurds," *Global Turkey in Europe Working Paper*, no. 12 (July 2015) p. 2. 15
- "The Kurdish Stalingrad," *Economist*, November 1, 2014. 16
- "Turkey and the PKK: Saving the Peace Process," *International Crisis Group Europe Report*, no. 234, (November 6, 2014) p. 35. 17
- Constanze Letsch, Fazel Hawramy and Emma Graham-Harrison, "Besieged Town of Kobani Gets Reinforcements in Fight against ISIS," *The Guardian*, October 29, 2014. 18
- "Turkey and the PKK: Saving the Peace Process," p. 4. 19
- Cengiz Candar, "On Turkey's Kurdish Question: Its Roots, Present State, Prospects," in *Understanding Turkey's Kurdish Question*, eds. Fevzi Bildin and Ali Sarihan (Lanham: Lexington Books, 2013), p. 69. 20
- "Turkey and the PKK: Saving the Peace Process," pp. 30; 38. 21
- Gunes Murat Tezcur, "Prospects for Resolution of the Kurdish Question: A Realist Perspective," *Insight Turkey* 15, no. 2 (2013) p. 69-71. 22
- "Former Interior Minister Blames Security Forces for PKK's Strengthening," *Today's Zaman*, September 30, 2015. 23
- M. Hakan Yavuz and Nihat Ali Ozcan, "Turkish Democracy and the Kurdish Question," *Middle East Policy* 22, no. 4 (Winter 2015) p. 78. 24
- Özlem Kayhan Pusane, "Turkish Kurdish Opening: Long Awaited Achievements and Failed Expectations," *Turkish Studies* 15, no. 1 (2014) p. 88. 25

- Gunter, "The Turkish-Kurdish Peace Process," p. 20. 26
- Emre Soncan and Mesut Cevikalp, "Military Cooperation Back on Agenda as Turkey, 27
Israel Talk," *Today's Zaman*, December 24, 2015.